

Het ambt is geen persoonlijke beleving

Als sociologen spreken over een 'ambt', dan komen er meteen drie aspecten naar voren die het waard zijn onderzocht te worden. Ten eerste denken ze aan de organisatie of instantie waarbinnen dat ambt een rol speelt: een ambt is een verbijzondering van een rol, die aan een persoon is toebedeeld in een netwerk van andere personen. Ten tweede denken ze aan de persoon die die rol speelt, of anders gezegd 'het ambt vervult', en de ruimte die de instantie geeft om een ambt persoonlijk in te vullen. Ten derde denken sociologen aan de ontvangende samenleving waarvoor dat ambt een functie heeft:

Erik Sengers

EEN AMBT GEEFT IETS DOOR of regelt iets voor mensen wat alleen daar te verkrijgen is, het gaat vaak om zeer specifieke goederen die niet vrij verhandelbaar zijn (denk aan de diensten die de overheids-ambt-enaar verleent).

Richart Huijzer heeft in zijn proefschrift de ambitieuze taak op zich genomen om het domeinesambt in de zorginstellingen opnieuw te bepalen. Aan de hand van bovenstaande drieslag zal ik beschrijven welke antwoorden Huijzer daarop geeft, en waarom zijn antwoord denk ik niet opgevolgd zal worden.

Ambt

Sociologen houden van definiëren dus laten we beginnen met wat 'ambt' is en wat de verhouding is tot de persoon die het ambt vervult. Voor

sociologen is een ambt een a-persoonlijke functie die binnen en namens een grotere, bureaucratische organisatie vervuld wordt. Het ambt wordt uitgevoerd volgens de normen van die organisatie, waarbij de persoonlijke invulling significant maar niet relevant is. Het kan zijn dat dit bij religieuze organisaties misschien iets meer ruimte is (omdat de persoon daar veel meer het middel is voor uitvoering van het vak), maar het zou niet correct zijn als een geestelijke bedienaar een doop of huwelijk, of begrafenis weigert omdat die het niet verenigen kan met zijn persoonlijke invulling van het ambt! Het kenmerk van een ambt is dat er volgens een bepaalde systematiek diensten verleend of goederen verstrekt worden waarbij de persoon van de ambt-enaar of van de vragende cliënt niet ter zake doet. Hierboven zei ik dat het vaak gaat om zeer specifieke dien-

sten die niet te verhandelen zijn. Zoals een ambtenaar vergunningen afgeeft en paspoorten, zo biedt de katholieke priester vergeving van zonden en bedient de dominee het Woord of het avondmaal. Het ambt is in de sociologie een bijzondere invulling van een functie binnen het geheel van een instantie, waardoor de goederen en diensten van die instantie kunnen worden bemiddeld naar de samenleving.

Zo bezien heeft Huijzer een verkeerd beeld van wat ambt is. Al in de vraagstelling zegt hij een nieuwe invulling van het ambt te willen schetsen door te kijken naar de beleving van het ambt door de predikanten-geestelijk verzorgers zelf. Voor de socioloog is dit dus niet relevant: wat het ambt is en hoe het moet worden uitgevoerd wordt bepaald door de organisatie of instantie. Als de beleving van de uitvoerenden daarvan afwijkt, is dat een zaak van arbeidsvoorwaarden of de ambtenaar moet een andere baan zoeken als hij zich er niet mee kan identificeren. Wat de pastores-predikanten van het ambt vinden kan dus m.i. niet gebruikt worden om een nieuwe theorie over het ambt te ontwerpen. Bovendien zegt Huijzer daar (pp. 16-17): 'Hoewel zij geen strikt kerkelijke arbeid verrichten, zijn zij toch verbonden met de protestantse traditie die de PKN verder wil dragen.' Het ambtelijke wordt hier verbonden met een traditie (iets wat door het hele boek resoneert), niet met een instantie – in dit geval de PKN. Maar als het ambtelijke verbonden wordt met traditie, dan doet zich de vraag voor wat het belang van de instantie nog is: er zijn meer organisaties die op hun eigen manier de protestantse traditie 'verder dragen'. De pastor-predikant verschijnt dan als een 'ambtsdrager' die functioneert in een amorf protestants-christelijk veld, maar waar is het ambt

institutioneel geborgd zodat het zichtbaar en aanspreekbaar wordt?

Institutie

Hier komt het tweede aspect naar voren, het belang van de institutie waarbinnen het ambt functioneert. In hoofdstuk 2 kijkt Huijzer naar de protestantse visie op het ambt. Uit de bestudeerde documenten komt naar voren dat de PKN wil vasthouden aan het Bijbelse getuigenis en de belijdenisgeschriften van de Reformatie, maar verder vooral stimuleert dat de predikanten-ambtsdragers die actualiseren. Tegelijkertijd constateert hij hier wederom dat de PKN het ambtelijke in de zorg heeft verwaarloosd en heeft genegeerd dat er studenten opgeleid worden die zonder ambtelijke zending in de zorg kwamen te werken, waardoor dat aspect verder werd uitgehouden. Een uitwisseling van ervaringen tussen kerk en zorg kwam zo niet op gang, maar een duidelijk kader voor de invulling van het ambt wordt ook niet gegeven. 'Zoek het zelf maar uit' lijkt eruit te spreken, en dat doen de pastores dan ook. In hoofdstuk 1 onderzoekt Huijzer de beleidsstukken van de VGVZ, en zijn conclusie is dat de formeel-juridische aspecten niet als de kern worden beschouwd en dat het ambt gezien wordt als een levensbeschouwelijke krachtbron. Zijn aanbeveling in de conclusie: dat de PKN de confessionele identiteit van de protestantse werkers in de zorg, of van hen die zich als protestants werker verstaan, beter zou moeten voeden en ondersteunen, had dan ook wel sterker aangezet mogen worden. Maar omdat Huijzer met de predikanten-geestelijk verzorgers het formeel-juridische en institutionele omzeilt, is zijn appel aan de kerk gedomd te blijven steken in holle woorden.

Persoon

Waar Huijzer naar toe wil, is de verbinding van het ambt met een (in dit geval protestantse) traditie. Dat maakt hij duidelijk door zijn begrip *professional-confessional*: de ambtsdrager als degene die op professionele wijze de waarden van een confessionele traditie kan overbrengen. Hoe ze dat doen, onderzoekt hij door te kijken naar het persoonlijk perspectief op de ambtsbeleving vanuit de autobiografie. Dit kan 'predikanten-geestelijk-verzorgers helpen om het ambt te ervaren als een persoonlijke gelofte waaraan trouw verschuldigd is zonder dat dit behoeft te worden geïnterpreteerd als het onderschrijven van een onveranderbare ambtsopvatting' (p. 202). Predikanten houden aan het ambt vast, omdat ze zich ondanks alles verbonden voelen met de kerk en omdat het ambt raakt aan de sfeer van het Heilige. De predikant maakt een bepaalde religieuze traditie toegankelijk in de context van zorg, waarvoor hij in 'zijn ambt bepaald en bevestigd wordt op het niveau van zijn persoonlijk geloof en levensbeschouwelijke identiteit' (p. 362). Maar als een predikant op persoonlijke wijze invulling moet geven aan een amorf traditie, dan is hij of zij in sociologische zin geen ambtsdrager, maar een... opinieleider?

Differentiatie

Ten slotte staat in de moderne samenleving het ambt en zeker het religieuze ambt onder druk. Sociologen zien de moderne samenleving als gedifferentieerd en wel op twee manieren: structureel en cultureel. Structurele differentiatie betekent dat binnen de samenleving aparte domeinen worden onderscheiden die een bepaalde functie vervullen voor het geheel van de samenleving. Zo onderscheiden we het zorgsysteem, het juridisch systeem, het onderwijssysteem, het politieke en economische systeem. Dit zijn ieder op zich relatief zelfstandig functionerende onderdelen van de samenleving, elk met eigen normen en waarden, met professionele eisen, met toetsmomenten en controle instanties. Ook religie is een dergelijk subsysteem geworden, dat relatief los staat van het geheel maar wel verbonden met en een functie hebbend voor het geheel. De culturele differentiatie betekent dat er niet meer één geldend waardepatroon is voor de hele samenleving, maar dat er meerdere, concurrerende of aanvullende, waardesystemen zijn.

Dat wordt nu door migratie zeer duidelijk, maar ook door (toeristische) reizen of door bredere informatiestromen (televisie, internet) kunnen waardepatronen diversifiëren. De Nederlandse samenleving kent met zijn diverse kerkgenootschappen en de afwezigheid van een staatskerk al veel langer een culturele differentiatie.

We zien dat religie binnen die subsystemen een rol blijft spelen. Door een specifiek aanbod (het categoriaal pastoraat) weten religieuze systemen hun plaats te houden: er zijn namelijk zingevingsvragen die niet op economische, juridische of wetenschappelijke wijze kunnen worden opgelost. Dit leidt wel tot de vraag wat die werkers binnen die professionele contexten bij te dragen hebben, en naar welke maatstaven ze beoordeeld worden: naar het eigen, religieuze systeem, of naar de regels van het subsysteem? Hiermee verbonden is de vraag namens wie of wat die werkers deze vragen beantwoorden, of anders gezegd: wat de zeggingskracht van hun ambt is. In de formele context van het leger en justitie is deze vraag gemakkelijk te beantwoorden door de overeenkomsten tussen de zendende instanties en de overheid. Maar binnen de zorg wordt, zeker na de ontzuiling van de zorginstanties, de benoeming van de geestelijke verzorging meer en meer binnen de sfeer van het functionele, technische, professionele, efficiënte zorgsysteem getrokken. Een symptoom daarvan is, zoals Huijzer ook zelf waarneemt, dat bestuurders van zorginstellingen in sterkere mate ervoor kiezen om vrijgevestigde, niet-denominatiele afgestudeerden aan te nemen, waardoor het ambtelijke hierbinnen verder afkalft. Deze mensen lijken breder inzetbaar te zijn dan de traditionele groepen, bovendien houdt je kerken met hun lastige (ethische) vragen buiten de deur. Ten slotte zijn de kerken door hun sterk dalende ledental maatschappelijk minder relevant. Kortom: het ambtelijke zal ook in de samenleving steeds minder een functie vervullen, en als het na het onderzoek van Huijzer ook nog eens persoonlijk ingevuld gaat worden, zal het helemaal uit het zicht verdwijnen.

Dr. Erik Sengers is postdoc bij de Tilburg School of Catholic Theology, dr.sengers@hotmail.com.